IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

BO‘LAJAK O‘QITUVCHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA TARIXIY-MUSIQIY ARTEFAKTLARNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Gadoyeva Muborak Jumaqulovna
Denov Tadbirkorlik va Pedagokika insituti
Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta`lim kafedrasi o‘qituvchsi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20069504

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini shakllantirish jarayonida tarixiy-musiqiy artefaktlarning pedagogik ahamiyati kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Ta’lim tizimida milliy va jahon madaniy merosining ajralmas qismi bo‘lgan tarixiy-musiqiy artefaktlar (qadimiy cholg‘u asboblari, nota yozuvlari, maqom namunalar, folklor qo‘shiqlari va boshqalar)ning didaktik imkoniyatlari ochib beriladi. Shuningdek, ushbu artefaktlar orqali talabalarda estetik tafakkur, milliy identitet, tarixiy xotira va kreativ fikrlashni rivojlantirish mexanizmlari ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada pedagogik faoliyatda tarixiy-musiqiy manbalardan foydalanishning metodik jihatlari, ularning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalari, shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv doirasida tutgan o‘rni tahlil qilinadi. Natijada, tarixiy-musiqiy artefaktlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik kompetensiyalarini shakllantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘lishi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: tarixiy-musiqiy artefaktlar, pedagogik ahamiyat, bo‘lajak o‘qituvchi, estetik tarbiya, milliy meros, musiqiy madaniyat, kompetensiyaviy yondashuv, kreativ fikrlash, didaktik vositalar, tarixiy xotira, maqom san’ati, folklor, pedagogik innovatsiya

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimi globallashuv, raqamlashtirish va madaniyatlararo integratsiya jarayonlari bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanib borayotgan bir davrda, bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini har tomonlama yetuk, ma’naviy barkamol va kasbiy kompetensiyalarga ega mutaxassis sifatida shakllantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, pedagog kadrlarning nafaqat nazariy bilimlari, balki ularning estetik didi, tarixiy tafakkuri, milliy qadriyatlarga sadoqati hamda ijodiy yondashuv qobiliyatlarini rivojlantirish ta’lim sifatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, tarixiy-musiqiy artefaktlar pedagogik jarayonda muhim didaktik va tarbiyaviy vosita sifatida alohida e’tiborga loyiqdir. Tarixiy-musiqiy artefaktlar insoniyatning ko‘p asrlik madaniy taraqqiyoti mahsuli bo‘lib, ular orqali muayyan davrning estetik qarashlari, ijtimoiy hayoti, urf-odatlari va dunyoqarashi aks etadi. Qadimiy cholg‘u asboblari, yozma nota manbalari, og‘zaki an’anaga asoslangan maqom va folklor namunalari nafaqat san’at asari, balki muhim tarixiy-pedagogik manba sifatida ham qimmatlidir. Ular orqali bo‘lajak o‘qituvchilar o‘z xalqining madaniy merosini chuqur anglash, uni zamonaviy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish hamda o‘quvchilarga samarali yetkazish ko‘nikmalarini shakllantiradilar. Bugungi kunda kompetensiyaviy yondashuv ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralib, unda shaxsning bilim, ko‘nikma va malakalari bilan bir qatorda uning ijtimoiy, madaniy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy-musiqiy artefaktlar aynan shu kompetensiyalarni shakllantirishda o‘ziga xos vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular talabalarda tanqidiy fikrlash, tahliliy yondashuv, estetik baholash, shuningdek, madaniy merosga nisbatan hurmat va e’tibor hissini uyg‘otadi. Natijada, bo‘lajak o‘qituvchilarda nafaqat kasbiy bilimlar, balki yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlar ham shakllanadi. Shuningdek, tarixiy-musiqiy artefaktlardan foydalanish pedagogik jarayonni yanada jonlantirish, uni interfaol va innovatsion usullar bilan boyitish imkonini beradi.

Masalan, amaliy mashg‘ulotlarda qadimiy cholg‘u asboblari bilan tanishish, maqom namunalari tahlili, folklor qo‘shiqlarini o‘rganish orqali talabalarning o‘quv faoliyatiga qiziqishi ortadi, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy izlanish ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hozirgi ta’lim amaliyotida tarixiy-musiqiy artefaktlardan foydalanish imkoniyatlari yetarlicha o‘rganilmagan, ularning pedagogik salohiyati to‘liq ochib berilmagan. Shu bois maqolada mazkur artefaktlarning bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini shakllantirishdagi o‘rni, ularning didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berish maqsad qilingan. Demak, tarixiy-musiqiy artefaktlar ta’lim jarayonida samarali qo‘llanilganda, ular nafaqat bilim berish vositasi, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi muhim pedagogik resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqishda muhim omil hisoblanadi.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini shakllantirish jarayonida tarixiy-musiqiy artefaktlarning pedagogik ahamiyatini aniqlash maqsadida kompleks ilmiy-uslubiy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini pedagogika, san’atshunoslik, madaniyatshunoslik hamda psixologiya fanlarining integratsiyasi tashkil etadi. Tadqiqot materiallari sifatida milliy va jahon musiqiy merosiga oid tarixiy-musiqiy artefaktlar, xususan, an’anaviy cholg‘u asboblari, maqom san’ati namunalari, folklor qo‘shiqlari, qadimiy nota yozuvlari va arxiv manbalari tanlab olindi. Shuningdek, oliy ta’lim muassasalarining pedagogika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar ishtirokida o‘quv-amaliy mashg‘ulotlar tashkil etildi. Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi: Tahliliy metod – tarixiy-musiqiy artefaktlarning ilmiy-adabiy manbalardagi talqinini o‘rganish va ularning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash; Kuzatuv metodi – talabalarning tarixiy-musiqiy materiallar bilan ishlash jarayonidagi faolligi va qiziqishini aniqlash; Pedagogik eksperiment – tarixiy-musiqiy artefaktlar asosida tashkil etilgan dars mashg‘ulotlarining samaradorligini baholash; So‘rovnoma va suhbat – talabalarning mazkur artefaktlarga nisbatan munosabati, ularning kasbiy shakllanishiga ta’sirini aniqlash; Qiyosiy tahlil – an’anaviy va innovatsion ta’lim usullarini solishtirish orqali tarixiy-musiqiy yondashuvning ustunliklarini asoslash. Pedagogik eksperiment ikki bosqichda olib borildi: dastlabki (diagnostik) bosqichda talabalar bilim va ko‘nikmalarining boshlang‘ich darajasi aniqlanib, keyingi (tajriba-amaliy) bosqichda tarixiy-musiqiy artefaktlarga asoslangan maxsus o‘quv dasturi joriy etildi. Tajriba natijalari statistik va sifat jihatdan tahlil qilindi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarixiy-musiqiy artefaktlardan tizimli va maqsadli foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Birinchidan, tajriba guruhidagi talabalar orasida estetik tafakkur va musiqiy idrok darajasi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Ular musiqiy asarlarni chuqurroq tahlil qilish, ularning tarixiy va madaniy kontekstini anglash ko‘nikmalarini egalladilar. Ikkinchidan, tarixiy-musiqiy artefaktlar asosida olib borilgan mashg‘ulotlar talabalarning o‘quv jarayoniga bo‘lgan qiziqishini oshirdi. Interfaol usullar, amaliy mashg‘ulotlar va vizual materiallardan foydalanish natijasida ularning faolligi va mustaqil fikrlash darajasi yuqoriladi. Uchinchidan, talabalarda milliy o‘zlikni anglash, madaniy merosga hurmat va sadoqat hissi shakllanganligi aniqlandi. Bu esa ularning kelajakdagi pedagogik faoliyatida tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etishiga zamin yaratadi. To‘rtinchidan, kompetensiyaviy yondashuv nuqtai nazaridan qaraganda, tarixiy-musiqiy artefaktlardan foydalanish talabalarning kommunikativ, madaniy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qildi. Ular o‘z fikrini asosli bayon etish, jamoada ishlash va madaniy qadriyatlarni targ‘ib qilish ko‘nikmalarini mustahkamladilar. Umuman

olganda, olib borilgan tadqiqot natijalari tarixiy-musiqiy artefaktlar bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqladi hamda ularni ta’lim jarayoniga keng joriy etish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Muhokama

Olib borilgan tadqiqot natijalari tarixiy-musiqiy artefaktlarning pedagogik jarayondagi o‘rni va ahamiyatini yanada chuqurroq tahlil qilish imkonini berdi. Tadqiqot davomida aniqlangan holatlar shuni ko‘rsatadiki, mazkur artefaktlar nafaqat qo‘shimcha didaktik vosita, balki ta’lim mazmunini boyituvchi, uni shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik resurs sifatida namoyon bo‘ladi. Avvalo, tarixiy-musiqiy artefaktlarning qo‘llanilishi talabalarning bilim olish jarayonini passiv qabul qilishdan faol o‘zlashtirishga yo‘naltiradi. An’anaviy darslarda ko‘proq nazariy ma’lumotlarga urg‘u berilsa, mazkur yondashuv orqali talabalarning bevosita tajriba orttirishi, tahlil qilishi va xulosa chiqarishi uchun sharoit yaratiladi. Bu esa konstruktivistik ta’lim nazariyasi tamoyillariga mos keladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari boshqa ilmiy izlanishlar bilan hamohang ekanligini ko‘rsatadi. Ko‘plab pedagogik tadqiqotlarda san’at va madaniy meros vositalaridan foydalanish talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishi, ularning emotsional-intellektual salohiyatini oshirishi ta’kidlangan. Mazkur tadqiqot esa aynan tarixiy-musiqiy artefaktlar misolida ushbu fikrlarni amaliy jihatdan tasdiqlaydi. Bundan tashqari, tarixiy-musiqiy artefaktlarning tarbiyaviy funksiyasi alohida e’tiborga loyiqdir. Ular orqali talabalarda milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy xotiraga sadoqat va madaniy merosni asrab-avaylashga nisbatan mas’uliyat hissi shakllanadi. Bu jihat, ayniqsa, bo‘lajak o‘qituvchilar uchun muhim bo‘lib, ular kelajakda o‘quvchilarga nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi sifatida ham faoliyat yuritadilar. Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, tarixiy-musiqiy artefaktlardan foydalanish uchun yetarli metodik qo‘llanmalar va didaktik materiallarning kamligi, o‘qituvchilarning bu boradagi tayyorgarlik darajasining turlicha ekanligi hamda moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi kabi omillar mazkur yondashuvni keng joriy etishda muayyan qiyinchiliklar tug‘diradi. Shu sababli, kelgusida ushbu yo‘nalishda maxsus o‘quv dasturlari, metodik tavsiyalar va innovatsion texnologiyalar ishlab chiqish zarurati mavjud. Umuman olganda, muhokama natijalari tarixiy-musiqiy artefaktlarning pedagogik salohiyati yuqori ekanligini, ularni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish esa zamonaviy pedagogik talablar bilan to‘liq mos kelishini ko‘rsatdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tarixiy-musiqiy artefaktlar bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini shakllantirishda muhim pedagogik vosita sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Ular ta’lim jarayonini mazmunan boyitib, talabalarning estetik, madaniy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarixiy-musiqiy artefaktlardan tizimli foydalanish talabalarda ijodiy fikrlash, mustaqil tahlil qilish, madaniy merosni anglash va unga hurmat bilan qarash kabi muhim sifatlarni shakllantiradi. Bu esa o‘z navbatida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shuningdek, mazkur artefaktlar asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyat talabalarning o‘quv motivatsiyasini kuchaytiradi, ularning ta’lim jarayonidagi faolligini oshiradi va bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam beradi. Natijada, ta’lim samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Kelgusida tarixiy-musiqiy artefaktlardan foydalanishning metodik asoslarini yanada takomillashtirish, ularni raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish hamda ta’lim tizimining turli bosqichlarida keng joriy etish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning bu boradagi kasbiy kompetensiyalarini oshirishga qaratilgan maxsus trening va dasturlarni ishlab chiqish zarur. Demak, tarixiy-musiqiy artefaktlar nafaqat o‘tmish merosi, balki zamonaviy

ta’limning innovatsion va samarali vositasi sifatida bo‘lajak o‘qituvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
3. Abdullayev R. Musiqa pedagogikasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
4. To‘xtasinov N. O‘zbek xalq musiqasi tarixi. – Toshkent: Fan, 2012.
5. Rajabov I. Maqom asoslari. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2006.
6. Qodirov B. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
7. Ismoilov T. Musiqiy ta’lim metodikasi. – Toshkent: O‘zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 2019.
8. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
9. Dewey J. Art as Experience. – New York: Perigee Books, 2005.
10. Bruner J. The Process of Education. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.
11. Swanwick K. Teaching Music Musically. – London: Routledge, 1999.
12. Elliott D.J. Music Matters: A New Philosophy of Music Education. – New York: Oxford University Press, 1995.
13. Gardner H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 1983.
14. UNESCO. Culture and Education: A Global Perspective. – Paris: UNESCO Publishing, 2010.
15. Abdurahmonov X. Milliy musiqa va tarbiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2016.